

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

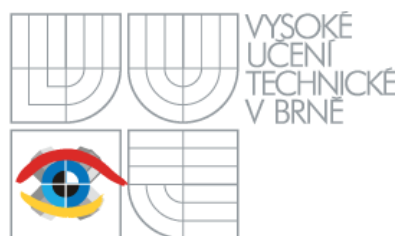
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

FACULTY OF FINE ART

ATELIÉR SOCHAŘSTVÍ 1
STUDIO SCULPTURE 1

FAKULTA
VÝTVARNÝCH
UMĚNÍ

KROJ
FOLK COSTUME

DIPLOMOVÁ PRÁCE

DIPLOMA THESIS

AUTOR PRÁCE
AUTHOR

BcA. ILONA ŽUPKOVÁ

VEDOUCÍ PRÁCE
SUPERVISOR

Prof. akad. soch. MICHAL GABRIEL

OPONENT PRÁCE
OPPONENT

Mgr. MIROSLAV MAIXNER

BRNO 2015

DOKUMENTACE VŠKP

OBSAH:

OBRAZOVÁ ČÁST	s. 4 - 7
TEXTOVÁ ČÁST (PÍSEMNÁ OBHAJOBA)	s. 8 - 15

OBRAZOVÁ ČÁST

K obhajobě byl předložen reliéf složený z mnoha drobných částí samostatně instalovaných na zdi.

Kroj, ABS plast, 100 × 100 × 5 cm
2015

TEXTOVÁ ČÁST (PÍSEMNÁ OBHAJOBA)

KROJ

Ve své diplomové práci navazuji na své předchozí projekty magisterského studijního programu, kdy jsem se zaměřovala na tradiční lidové techniky a jejich použití. V prvním semestru jsem vytvořila zvětšenou krajku uháčkovanou z lana. V dalším semestru jsem se inspirovala vývojem ženského lidového oděvu a proměn jeho charakteru. Diplomová práce opět vychází z ženského kroje. Konkrétně jde o sváteční kraj z obce Svatobořice-Mistřín. Tato vesnice patří do velké oblasti Slovácka, konkrétněji Kyjovska a úplně konkrétně mezi šest obcí Jižního Kyjovska. Kyjovský kraj má mnoho variant s ohledem na obec, ve které se nosí. Podle detailů a drobných odlišností se dříve lidé poznávali. Lidový oděv byl součástí vlastní identity i náležitosti ke komunitě rodné obce. Přesto je to kraj, který za posledních sto let nejvíce utrpěl. Během Národopisné výstavy Československé v Praze roku 1895 se stal národním moravským oděvem. Stejně tak, jako v Čechách kraj Plzeňský. Ten známe například z opery Prodaná nevěsta Bedřicha Smetany. Kyjovský kraj se v reakci na svůj úspěch popularizoval a ve 20. století rozšířil do velké části Moravy. Za svůj ho přijala řada obcí, ve kterých se buď vlastní oděv do moderní doby nedochoval, nebo jej dobrovolně zavrhl a nahradili právě krajem kyjovským. Tím se narušil jeho přirozený vývoj. Celý oděv se uniformoval a setřely se tak rozdíly, které utvářely jedinečnost každé vesnice. Do jeho vzhledu v současné době zasahují módní trendy, které poznamenaly obzvláště charakter celé figury. Ta je nyní daleko více nabubřelá v oblasti ramen a pozadí a naopak stažená v pase. Také došlo k zásadnímu zpracování, které v některých obcích došlo až do nemístných mezí. S motivem zkracování sukni a přidáváním na tvrdo škrobených spodnic jsem pracovala v pátém ročníku. S příchodem moderní doby byla snaha využít všechny nové a drahé materiály. Jemné detaily ztěžkly pod nánosem korálek, flitrů a zářivě barevných nití. Samozřejmě se do vzhledu promítají i novodobé výrobní postupy. Aktuálním tématem je obzvláště nahrazování ručních výšivek těmi strojovými.

V instalaci Kroj jdu ještě dál a výšivky nahrazuji 3d tiskem. K tisku jsem využila tiskárnu Dimension, která využívá metodu tavení a postupného nanášení materiálu po velmi tenkých vrstvách. Vytváří tak svou vlastní pozměněnou strukturu stehů. Jednotlivé motivy jsou díky změněnému materiálu samonosné. Oprošťuji je od jejich původního podkladu a stávají se z nich samostatné objekty. S těmi by se samozřejmě dalo samostatně i pracovat. Daly by se zvětšovat, uvádět do nových souvislostí nebo s nimi jednat jako se skládačkou opakujících se motivů. To vše mě samozřejmě napadlo. Nakonec jsem se ale rozhodla pro nenásilnou formu. Navrátila jsem je do jejich původního zázemí – kroje. Instaluji je všechny v původním umístění. Nyní ale nemají podkladovou nosnou látku, stávají se individualitou, ale přesto se nadále prohýbají na neviditelném podkladu. Výšivky jsou daleko vzdušnější. Barevnost má samozřejmě také vlastní symboliku, ale ta se často měnila v souvislosti s dobovou módou. Mnohdy tak vyjadřovala i naprosto odlišné emoce. Použití 3d tisku je mou osobní reakcí na strojové výšivky. Ty jsou dnes již zcela běžné, přesto se často setkávají s nesouhlasem. Původní motivy si vyšíváčka musí upravit v k tomu určeném počítačovém programu. Ten pak přizpůsobí vše své vlastní vyšívací osnově. A podobně pracují i 3d softwary pro tisk z ABS plastu. Tato technika je pro mě jakýmsi dalším vývojeovým stupněm. Samozřejmě veskrze fiktivním. Instalací na bílé zdi se jim navíc vrací křehkost a vzdušnost, kterou ztratily v průběhu 20. století.

Téma folklorního oděvu je pro mě velmi osobní. Folklor je součástí mého života ve všech svých podobách – zpět, tanec, styl zábavy a samozřejmě i kroj, který jsem na sobě měla již mnohokrát. Když si kroj obléknu, stávám se lehce rozpoznatelnou a nepopíratelnou součástí komunity lidí, kteří se vrací ke kořenům své rodné země. Více než tři roky jsem aktivní členkou folklorního souboru Lučina Brno, kde účinkuji v taneční i pěvecké složce. Každoročně pořádáme tři besedy u cimbálu s vlastním programem a účastníme se okolo patnácti dalších akcí. V dubnu 2015 jsem dostudovala Školu folklorních tradic. Šlo o dvouletý

kurz akreditovaný ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, který pořádá Národní ústav lidové kultury ve Strážnici a Národní informační a poradenské středisko pro kulturu. Výstupem studia je osvědčení jako lektor a interpret tanečního a hudebního folkloru. Přitom slovo folklor je velmi zavádějící. Jsou tím míněny všechny autentické projevy lidové kultury – tance, zvyky, písně, lidový oděv,... Přitom téměř vše, čím se prezentují folklorní soubory, by mělo být správně označováno jako folklorismus – tzv. druhý život folkloru.

Folklorních, či chcete-li folkloristických, nadšenců není vůbec málo. Právě naopak, v posledních letech jejich počet narůstá. V České republice je okolo 500 oficiálních folklorních skupin, nepočítaje vesnické chasy organizující hody. Největšího folklorního festivalu ve Strážnici se každoročně účastní přes 20 000 lidí. V posledních letech se počet milovníků tradiční lidové kultury ještě navýšil. Stále oblíbenější jsou lidové motivy i v módním průmyslu. A to nejen u nezávislých návrhářů, ale i u proslulých značek jako jsou Dolce&Gabbana, Chanel, Valentino nebo Oscar de la Renta. U nás se tyto motivy v poslední době objevili v kolekci Markéty Bartákové, figurovaly ve společném díle Kristiny Synek a Venduly Pucharové Kramářové a objevují se v potiscích uskupení PUK PUK a Šohaji z Kyjova. Tato móda je vyhledávána mimo jiné i folkloristy, kteří tak chtějí vyjádřit svůj životní styl. Někteří návrháři se inspiroují také tvaroslovím lidového oděvu.. Takový přístup využila Tereza Havránková v letošní kolekci K.R.O.J.. Klasický materiál nahradila netkanou textilií, kterou propalovala pájkou. Povýšila tak tento pro módu netradiční materiál a vytvořila tak novodobou krajku. Navíc využila možnosti vrstvení, čímž dosáhla bohaté siluety, která je typická zvláště pro moravský kroj. S touto kolekcí vyhrála titul ArFashion Designer 2014. Na principu vycházejícím z nadýchané siluety postavila svou kolekci i Renata Dračková. Studovala slovácké kroje a zajímala se o transformaci tradičních lidových technik v současném světě. Kroj bere jako nositele křesťanské tradice a její uctívání. Zároveň ho vnímá i jako určitý druh maskování. Stejný postup najdeme i v sérii Folklore must go on (2011) ostravské rodačky Lenky Chrobokové (*1987). Na začátku své tvorby šila kroje a

kostýmy pro folklorní soubory. S tvaroslovím lidového oděvu je tedy seznámena důvěrně. A právě šicí postupy využívané v krojové výrobě aplikuje na současnou módu. Na jinak minimalistických modelech se objevují vrapené rukávce, skládané květy a bohaté límce.

Svébytnost lidové kultury vždy lákala umělce. V literatuře se toto téma objevuje v knihách Boženy Němcové nebo Karla Jaromíra Erbena. Sběry hudebních motivů na Moravě a ve Slezsku se zabýval Leoš Janáček a posléze je využíval ve svých operách. Nejvíce ale zasáhla vizuální lidová kultura do výtvarného umění. Obzvláště doba romantismu a Národního obrození sebou přinášela zvýšený zájem o prostého venkovského člověka a atributy s ním spojené. Řada umělců vyráží na venkovská sídla, kde čerpají inspiraci u místního lidu. Důležitá je individualita. A právě ta je cítit z obrazů krojovaných Josefa Mánesa (1820-1871). Ten vždy zobrazoval lid oblasti, ve které se zrovna usadil. Líbánky na Hané a Ukolébavka vznikly za jeho pobytu v Čechách pod Kosířem. Oděv osob na obrazech má charakter dnes známého hanáckého kroje. Navíc je zde vymalována i kolébka s ornamentem typickým pro tuto oblast. Poté přesídlil do Bílovskeho zámku, kde hledal své lidové typy. Portrétoval Verunu Čudovou a Jana Postavu v krojových součástech, které se nedochovaly do dnešní podoby kroje. Tyto obrazy mají současný význam při vědeckém výzkumu lidového oděvu z 19. století. Mánesa kroje zaujaly natolik, že začal shromažďovat jejich popisy. Obzvláště ho pak zajímaly podobnosti českého, moravského a slovenského ornamentu. Také vytvářel ilustrace k lidovým písním. Mikoláš Aleš (1852-1914) tvořil v raném období pozdně romantická díla v duchu Josefa Mánesa. Jeho práce vychází především ze slovanských dějin a života prostého lidu. Znamé jsou i jeho ilustrace Čelakovského Ohlasu písní nebo Máchova Máje. Generacemi oblíbený je jeho betlém plný postav českého lidu. V jeho pracích, stejně jako u Mánesa, najdeme precizně zobrazené kroje a v pozdním období v duchu secese využívá i lidový ornament. Velké množství jeho děl bylo vystaveno i na již dříve zmíněné Národopisné výstavě československé.

Joža Úprka (1861-1940), na rozdíl od předchozích dvou autorů, pocházel přímo z regionu, který zobrazoval. Narodil se ve vesnici Kněždub nedaleko Strážnice. Tématem jsou momentky z každodenního života a slavností lidu Slovácka. Najdeme zde kroje ze Starého Města, Kyjova, Vlčnova, Strážnice a dalších bohatých vesnic a měst Moravy. Jeho práce jsou ovlivněné stipendijním pobytem v Paříži, kde se seznámil s impresionistickými díly. I když v jeho případě nejde o pouhé studie, přesto mají zobrazené kroje pro etnografy stejný význam jako práce Mánesovi a Alšovi. Nejznámější jsou díla Jízda králů a Pouť u sv. Antonínka, za kterou získal cenu na pařížském Salónu francouzských umělců.

Dalším stylem, který se rád obracel k lidu a jeho kultuře, byl socialistický realismus. Vesnického člověka si tehdejší režim zvolil pro zobrazení ideálu. Obyčejný člověk jako reprezentace davu budujícího socialismus. Proto se krojování a lidové ornamenty objevují v této době na domovních znameních, sgrafitech, propagačních plakátech i v dílech známých autorů. Stěžejními tématy Karla Svolinského (1896-1986) jsou folklor a příroda. Kroje se objevují stylizovaně v jeho známých ilustracích dětských knih, ale i popisně např. na známkách. Lidový motiv se pak objevuje i na jeho největší realizaci, kterou je Olomoucký orloj, na kterém spolupracoval s manželkou Marií a Olbramem Zoubkem. Folklorní tvarosloví použil také ve scénografické výpravě pro operu Její pastorkyňa Leoše Janáčka. Dalším velkým dílem sorely, které se zabývalo stejným tématem je monumentální sgrafito v hale Olomouckého vlakového nádraží od Šternberského rodáka Wilhelma Zlamala. Postavy v hanáckých krojích pokrývají plochu 310 m² a součástí je i nápis: „Rozkvétá kraj, má milovaná zem, když dělníci a ženci prací tvořivou ji věncí.“

Po letech, kdy se folklorní soubory předváděly při každém shromáždění, krojování předávali ocenění a diplomy a tradiční lidová kultura byla i jinak zneužívána k prospěchu komunistického režimu, došlo k poklesu zájmu o tuto stránku naší historie. V posledních několika letech se tento vnitřní blok uvolnil a v druhém desetiletí 21. stol. zažívá folklor svou další renesanci. Folklorní motivy se opět objevují v dílech výtvarných umělců, kterými

vyjadřují svojí náležitost k rodnému kraji. V roce 2013 proběhla v Brněnské galerii TIC výstava Folk recyklace. Ta představovala díla deseti českých a slovenských autorů, kteří pracují s folklorní tematikou. Tato výstava jen potvrdila, jak o jak živé téma jde. Prezentováni zde byli umělci střední a mladší generace. O mnohých z nich se v této práci ještě zmíním. Někteří z nich také vystavovali na začátku roku 2014 v Mikulčicích na výstavě Folklor is not dead v rámci akce Pestrovečer.

Promítání folklorních motivů či zvyků do výtvarné tvorby tedy samozřejmě není žádná novinka ani dnes. Svébytnou autorkou, která se netají i svou náležitostí na jih Moravy, je Vendula Pucharová Kramářová (*1985). Pochází z Drnholce u Mikulova. Jako děvče z vesnice se také prezentuje ve fotosérii V kyjovském kroji, kterou nafotila Zuzana Pálešová. Hlavním tématem jejich obrazů jsou lidové písně. Nedělá k nim ale klasické ilustrace. Vytváří lesní zákoutí se zamyšlenými nad dějem písně a případným pokračováním. Vybírá si často tragické písně, které svůj děj popisují zcela naturálně a přesně takové si je pamatuje z dětství. Hraje si tak s klasickými tématy a doplňuje je o lidové ornamenty, které ji celý život obklopují. Její ornamentální tvorba se také objevuje na oděvech návrhářky Kristiny Synek.

Portrétistou současných Chodů a je Václav Sika (*1955). Sám se také narodil a žije v krajině svého zájmu. Ve své sérii Chodské nálady se zamýšlí nad současným Chodskem a vytrácejícími se tradicemi tohoto výjimečného národopisného regionu. Vzniklo dvacet olejomalb místních obyvatel. Staří lidé v kroji i mladí, kteří si kraj oblečou jen při speciálních příležitostech nebo kraj nenosí vůbec. Důraz klade na kontrast mezi vymalovanými ornamenty na lidovém oděvu a monochromním ztvárněním současného oblečení. Modely stojí ve vzpřímené pozici jako u fotografa, čímž chtěl autor posílit dojem dokumentu. Sám autor vyzdvihuje i přesnost zobrazení krajů a tedy i váhu vlastních maleb pro budoucí etnografii. Tím jako by navazoval na obrazy krojovaných Josefa Mánesa.

Dále jsou zde autoři, kteří vkládají folklorní motivy do tradiční malby. Uvádějí tak kraj do nových souvislostí. Hned první autorka této kapitoly pochází přímo z jednoho

z největších folklorních center Slováků a to sice z Kyjova. Jde o Barboru Lungovou (*1977). Nejsilněji se lidová tematika objevuje v jejím cyklu maleb Moravské horory z let 2010 a 2011. Najdeme zde popisně zobrazený mužský kyjovský a podlužácký kroj ve výjevech z života vesnického lidu se všemi morbiditami obyčejů. "Jde mi o to tyto stereotypy přetvářet v jiné. Lidem, kteří žijí na jižní Moravě je asi jasné, že to je sranda, že ty věci neodrážejí skutečnost. Mým ideálem je, že když se na ty obrazy podívá nějaký cizinec, tak nebude vědět, jestli ty rituály jsou vymyšlené nebo skutečné."² Významná je také kurátorská a organizační činnost a to nejen pro Galerii Doma v Kyjově. Pořádala např. jednodenní festival na Art mlýně v Bohuslavicích - Místní lidová tvořivost (2008) nebo Slavnosti slunovratu na Boršovských lúkách (2014).

Jan Vytiska (*1985) se sice narodil v Praze, ale dětství prožil v Rožnově pod Radhoštěm. Temné výjevy z nočních můr jsou naplněné postavami v kroji, interiéry i exteriéry valašských roubenek i předměty denní potřeby s lidovými motivy. Fascinuje ho pokleslá kultura, kterou prezentuje mimo jiné i kombinací hororových prvků a lidové kultury. Uvádí je do bizarních souvislostí a posiluje tak apokalyptické vyznění svých děl.

Zvláštním úkazem je slovenská autorská dvojice Jarmila Mitríková (*1986) a Dávid Demjanovič (*1985). Své obrazy vytváří technikou pyrografie – tedy vypalováním do překližky. Tento technologický postup nás vrací do éry socialismu, kdy byl populární. Odkazují tak také na lidovou amatérskou tvorbu. Mezi zobrazovanými tématy se objevuje folklor, náboženství, mystika a národního uvědomění. Vytvářejí absurdní situace a zasazují je do slovenské reality. Staví vedle sebe postavy v téměř etnograficky přesných krojích a výjevy z kosmických raket.

Tradiční lidová kultura přežívá ve své autentické podobě pouze na pár odlehlých místech Moravy. Přirozený vývoj byl, když ne přímo zastaven, přinejmenším zpomalen. Kroj je pro mnohé jen exponát v muzeu a lidové ornamenty patří tamtéž. Přesto je lidové umění stálým východiskem pro umění volné i užitě. Autoři se tak hlásí ke svému národu nebo rodnému regionu. Folklorní motivy jsou nezaměnitelným poznávacím znamením vlastní identity a náležitosti ke společnosti. A právě to bylo mou motivací pro vytvoření reliéfu Kroj.